

APIE GALVOS PAVADINIMĄ BALTŲ IR TOCHARŲ KALBOSE

Nesiekiant sistemingai apžvelgti gausios literatūros bei kritiškai įvertinti gana įvairių nuomonių dėl baltiškojo galvos pavadinimo kilmės¹ ir nustatyti, kuri esamų etimologijų laikytina patikimiausia, čia tik norima prisiminti dar 1895 m. paskelbtą ir, deja, E. Frenkelio „Litauisches etymologisches Wörterbuch“ net nepaminėtą J. Mikolos lie. *galvā* etimologiją ir atkreipti dėmesį į ryškia tocharų kalbos paralelę.

J. Mikola lie. *galvā* — taigi ir la. *galva* bei pr. *galwo*, *gallū* (-ll- iš -lw-) — ir s. sl. *glava* susiejo, tiesa, visiškai nemotyvuodamas, su lie. *gālas*² (plg. dar arm. *glux* „galva“ iš **gōlū-kho-*, tik armėnų atitikmens kamiengalis yra nykstamojo balsių kaitos laipsnio, t. y. balt. *-*uā-* : arm. *-*ū-*, ir tai, matyt, rodo paralelinį ir nepriklausomą resp. konvergencinį šių leksemų susidarymą baltų-slavų, iš vienos pusės, ir armėnų, iš antros, kalbose). O kadangi lie. *gālas*, la. *gals* „das Ende; die Spitze, das Äußerste; der Wipfel, Gipfel etc.“, pr. acc. sing. *gallan* „Tod“ (dėl šios pr. reikšmės plg. lie. *gālas* „žuvimas; mirtis; dvėsimas“ LKŽ III 56, la. *gals* „das Ende des Lebens, der Tod“ ME I 593) toliau siejami su lie. *gēlti* „geluonį leisti, kąsti; kirsti; žeisti“, la. *dzeļt* „stechen, brennen, beißen“³, tai su šiais veiksmožodžiais, matyt, taip pat yra giminingas ir lie. *galvā* bei jo kitų baltų kalbų atitikmenys.

Lie. *galvā* : *gālas* : *gēlti* morfologiniai-darybiniai santykiai yra gana skaidrūs, plg., pvz., *narvā* „bičių motinos ląstelė“ R II 74, N 416⁴, „tam tikra kilpa“ GGA, 1885, 939, „plyšys, skylė“ Suvainiškis : *nāras* „sąnaris, lenkimas; sunėrimas, mazgas; kilpa“ J III 72 : *nėrti* „megzti; rišti, kabinti, jungti, mauti etc.“; *sparvā* „vabzdys, puolantis gyvulius“ : *spāras* „gegnė, spyrys“ : *spirti* „mušti koja; versti ką

¹ Žr. E. Fraenkel, Lit. etym. Wb., 131–132; K. Mühlenbachs Lett.-deutsch. Wb., I, 596–597; R. Trautmann, Balt.-Slav. Wb., 77 ir ten nurodytą literatūrą.

² „[...] slav. **golvā*, lit. *galvā* „Kopf“ [...] sind augenscheinlich zu lit. *gālas* „Ende, der Schluß eines langen Körpers“ zu stellen“, — Joos. J. Mikkola, Etymologische Beiträge, BB 21 1895 224–225.

³ E. Fraenkel, Lit. etym. Wb., 130, 145; K. Mühlenbachs Lett.-deutsch. Wb., I, 595; R. Trautmann, Die altpreußischen Sprachdenkmäler, Göttingen, 1910, 334–335; J. Endzelins, Senprūšu valoda, Rīgā, 1943, 174; R. Trautmann, Balt.-sl. Wb. 83.

⁴ Sutrupinimai kaip „Lietuvių kalbos žodynas“, I, Vilnius, 1968, XVII–XXXI.

daryti, spausti; remti, duoti paramą etc.“, ir šiuo atžvilgiu jų siejimas didelių abejo-
nių nekelia. Jų semantiniams santykiams, kurie nėra tokie skaidrūs, kaip morfolo-
gini-darybiniai, ryškia paralelę randame tocharų kalboje.

Toch. B *āsce* „galva“⁵ (iš **ak-sti-* = lie. *akstis*, *akštis* „duriamas ginklas, iešmas; smailus pagaliukas, kartelė; smailus daiktas, dyglis etc.“, plg. toch. acc. pl. *āstām*, kur atsispindi senesnė fonetinė to žodžio forma⁶) siejamas su toch. B *āke*, A *āk* „galas“⁷, ir toliau jie visi kildinami iš ide. **ak-* „scharf, spitz, kantig“⁸.

Kad ryšys tarp turinio plano segmentų „galva“ ir „kas smaila, aštru“ (o semema „galas“, matyt, ir reikia suvokti kaip „kas smaila, aštru“, plg. la. *gals* „die Spitze, das Äußerste; der Wipfel, Gipfel“ ME I 592) nėra atsitiktinis, rodo ir kitas tocharų kalbos pavadinimas. Toch. A *špāl* „galva“⁹ (toch. *šp-* iš **k'ep-* < ide. **ghebh-*), kurio tikslus atitikmuo yra gr. κεφαλή „galva“, siejamas su go. *gibla* „frontonas, status namų kampas; sienos, bokšto dantis“, s. skand. *gafl* „status namų galas; salos išsi-
kišimas, smailuma“, s. v. a. *gibil* „frontonas, status namų galas; ašigalis“¹⁰. Taigi turinio plano segmentų „galva“ ir „galas; kas smaila, aštru“ bendras pamatas, matyt, yra „aštrios, smailos resp. priekinės, viršutinės ko nors dalies“ idėja.

ON DENOMINATION OF A HEAD IN THE BALTIC AND TOCHARIAN LANGUAGES

Summary

The paper aims to reveal a striking parallel between the Baltic and Tocharian languages in denomination of a head: in Baltic as well as in Tocharian lexemes of a head are cognate to those of an end, cf. Lith. *galvā*, Latv. *galva*, Opr. *galwo*, *gallū* "head": Lith. *gālas*, Latv. *gals* "end", Opr. acc. sing. *gallan* "death" (: Lith. *gėlti* „sting, bite, ache“, Latv. *dzelt* „prick, sting, stitch“) and Toch. B *āsce* "head" : Toch. B *āke*, A *āk* "end" (: IE **ak-* "sharp, pointed, acute").

⁵ W. Thomas, *Tocharisches Elementarbuch*, II, Heidelberg, 1964, 168.

⁶ A. J. van Windekens, *Graeca et tocharica*, LP IX 1963 41.

⁷ H. Pedersen, *Zur tocharischen Sprachgeschichte*, Kopenhagen, 1944, 41.

⁸ A. J. van Windekens, *op. cit.*, 41.

⁹ W. Thomas, *op. cit.*, 147.

¹⁰ J. Pokorny, *Idg. etym. Wb.*, 423.